

Jolanta IGNATOWICZ-SKOWROŃSKA

Anna SZYNTOR-BYKOWSKA

Uniwersytet Szczeciński

POLISEMIA FRAZEOLOGIZMÓW W ŚWIELE WSPÓŁCZESNEJ PRAKTYKI LEKSYKOGRAFICZNEJ

Encyklopedia wiedzy o języku polskim ujmuje polisemię jako zjawisko polegające na tym, iż jakiś element językowy ma dwa lub kilka znaczeń, i stwierdza, że mamy z nią do czynienia tak długo, dopóki między poszczególnymi znaczeniami danego wyrazu istnieje jakiś mniej lub bardziej oczywisty związek¹. Uwagi powyższe można również odnieść do polisemii frazeologicznej, którą rozumiemy właśnie jako przypisywanie frazeologizmowi co najmniej dwu znaczeń powiązanych wyrazistym związkiem.

Zaawansowanym badaniom nad polisemią leksykalną² towarzyszy nikłe zainteresowanie lingwistów problematyką polisemii frazeologicznej. Z ważniejszych prac w tej dziedzinie można wymienić np. rozprawy S. Skorupki³, artykuł D. Buttler⁴ oraz publikację D. Rytel⁵. Z rozważań

---

¹ *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*, red. S. Urbańczyk, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1978, s. 251.

² Por. bibliografię zawartą na przykład w pracy: R. Grzegorzczkowska, *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa 2001, s. 172–182.

³ S. Skorupka, *Składnia a wieloznaczność związków frazeologicznych*, [w:] *Opuscula polono-slavica. Munera linguistica Stanislao Urbańczyk dedicata*, Wrocław 1979, s. 353–358; tegoż, S. Skorupka, *Wieloznaczność związków frazeologicznych*, „Poradnik Językowy” 1976, nr 5, s. 217–223.

⁴ D. Buttler, *Znaczenie strukturalne a znaczenie realne stałych związków wyrazowych (Paralele frazeologii i słowotwórstwa)*, [w:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej I*, pod red. M. Basaja i D. Rytel, 1982, s. 49–56.

⁵ D. Rytel, *Relacje semantyczne między jednostkami frazeologicznymi*, [w:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej I*, pod red. M. Basaja i D. Rytel, 1982, s. 71–79.

w nich zawartych można wysnuć ogólny wniosek, że polisemia przysługuje jednostkom frazeologicznym podobnie jak leksemom, ale w obrębie frazeologizmów występuje rzadziej i jest mniej zróżnicowana. S. Skorupka stwierdził na przykład, że:

Zjawisko wieloznaczności, oczywiste w zakresie wyrazów, mniej jest uświadomiane w zakresie związków frazeologicznych⁶

a Danuta Buttler napisała wręcz:

W porównaniu z nimi [z wyrazami – dop. J. I.-S., A. Sz.-B.] [frazeologizmy – dop. J. I.-S., A. Sz.-B.] mają też nieskomplikowaną strukturę znaczeniową, są bowiem w przygniatającej większości jednoznaczne⁷.

Brak szczegółowych opracowań w tej materii skłonił nas do przyjrzenia się problemowi polisemii frazeologicznej, na razie tylko z perspektywy leksykograficznej. Badaniom poddałyśmy 30 związków frazeologicznych, które w PSF-BDL⁸ uznane zostały za jednostki polisemantyczne. Tak się złożyło, że wszystkim wyekscerpowanym z tego zbioru frazeologizmom autorzy słownika przypisali po dwa znaczenia. Zebrane w ten sposób związki skonfrontowałyśmy następnie z trzema innymi, reprezentatywnymi dla współczesnej polszczyzny słownikami frazeologicznymi, a mianowicie z *Popularnym słownikiem frazeologicznym* K. Głowińskiej⁹, *Wielkim słownikiem frazeologicznym języka polskiego* P. Müldnera-Nieckowskiego¹⁰ i *Słownikiem frazeologicznym PWN z Bralczykiem*¹¹. Wyniki porównania zestawia poniższa tabela.

⁶ S. Skorupka, *Składnia a wieloznaczność związków frazeologicznych*, op. cit., s. 253.

⁷ D. Buttler, *Znaczenie strukturalne...*, op. cit., s. 50.

⁸ S. Bąba, G. Dziamska, J. Liberek, *Podręczny słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa 1995; dalej jako: PSF-BDL.

⁹ K. Głowińska, *Popularny słownik frazeologiczny*, red. naukowa prof. Tadeusz Piotrowski, Warszawa 2001; dalej jako: PSF-G.

¹⁰ P. Müldner-Nieckowski, *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa 2004; dalej jako: WSF-MN.

¹¹ *Słownik frazeologiczny PWN z Bralczykiem*, opracowanie Elżbieta Sobol, Warszawa 2008; dalej jako: SF-PWN.

Frazeologizm	Znaczenia			
	PSF-BDL	PSF-G	WSF-MN	SF-PWN
1. przewrócić, przewracać, wyrzucić, wyrzacać do góry nogami	1. szukając czegoś, bałaganic 2. zmienić coś gwałtownie i nie do poznania; obalić dotychczasowy porządek rzeczy	1. robić w czymś bałagan, przemieszczać wszystko (zwykle szukając czegoś) 2. zmienić coś gwałtownie i nie do poznania; obalić dotychczasowy porządek rzeczy	1. nieporządnie, robiąc bałagan 2. – 3. na odwrót, na opak	1. – 2. – 3. górną częścią do dołu
2. od Annasza do Kajfasza	1. (w połączeniu z czasownikiem odsyłać) kierować kogoś do różnych osób, instytucji, urzędów, nie pomagając w załatwieniu sprawy, zbywać kogoś 2. (w połączeniu z czasownikiem nachodzić się, chodzić) być kierowanym do różnych osób, instytucji, urzędów, bez uzyskania pomocy w załatwieniu sprawy, rezultatu: być zbywanym	1. – 2. bezskutecznie chodzić z jakąś sprawą do różnych urzędów, osób i być ciągle odsyłanym do innej instytucji	1. utrudniać komuś załatwienie sprawy w urzędzie, odsyłać od urzędnika do urzędnika 2. biblij. książk. bez skutku próbować załatwić sprawę w urzędzie, być odsyłanym od jednego urzędnika do drugiego	1. – 2. wędrować od jednego urzędu (człowieka) do drugiego bezskutecznie usiłując jakąś sprawę
3. popędzić kogoś kota	1. zmusić kogoś do opuszczenia jakiegoś miejsca, do ucieczki skądś; wypędzić, przegnać kogoś skądś 2. przestraszyć kogoś, dokuczyć, dopieć mu	1. pot. zmusić kogoś, aby wyniósł się skądś, przepędzić kogoś 2. dokuczyć komuś, np. zmusić kogoś do wysiłku, zganić kogoś	1. posp. zmusić kogoś do opuszczenia jakiegoś miejsca, wyrzucić, wypędzić kogoś 2. posp. postraszyć kogoś, dokuczyć komuś 3. posp. zmusić kogoś do działania	1. wyrzucić, przepędzić kogoś z jakiegoś miejsca 2. nie 3. zmusić kogoś do wysiłku, do zrobienia czegoś

Frazeologizm	Znaczenia			
	PSF-BDL	PSF-G	WSF-MN	SF-PWN
4. pokazać lwi pazur	1. być w trudnej sytuacji pokazać się od dobrej (złej) strony 2. o autorze dzieła, w którym w pełni ujawnił swój talent	1. – 2. ujawnić swój talent lub swoje duże możliwości (zwykle w jakiejś szczególnej sytuacji)	—	1. – 2. wielki talent
5. z bożej łaski	1. o kimś utalentowanym, bardzo zdolnym, wybitnym 2. o kimś pod jakimś względem mało zdolnym, nie umiejącym czegoś robić; „pożal się Boże”	1. – 2. przym. o człowieku godnym politowania, byle jaki, marny	1. książ. osoba utalentowana, choć niewykształcona 2. iron. amator, mało zdolny, bez talentu 3. hist. władca, król, pomazaniec boży	1. o osobie zdolnej, utalentowanej, wybitnej 2. o osobie nie mającej fachowego przygotowania w danej dziedzinie, nieporadnie się czymś zajmujące
6. robić bokami	1. mieć kłopoty finansowe 2. być zmęczonym	1. mieć kłopoty finansowe, z trudem dawać sobie radę 2. – 3. o zwierzętach: ciężko oddychać z powodu silnego zmęczenia	1. posp. mieć kłopoty finansowe, z trudem sobie radzić 2. posp. być zmęczonym, pracować zbyt dużo 3. (zwierzę) biec szeroko; zarzucać tułowiem, brzuchem	1. pot. mieć kłopoty finansowe, z trudem dawać sobie radę 2. – 3. o zwierzętach: oddychać gwałtownie, głęboko wskutek zmęczenia

Frazeologizm	Znaczenia			
	PSF-BDL	PSF-G	WSF-MN	SF-PWN
7. wąskie gardło	1. część drogi, ulicy, arterii komunikacyjnej – hamującej ruch, swobodny przepływ pojazdów 2. odcinek pracy, dział produkcji, gospodarki, jakiegoś urzędu, środki, materiały itp. hamujące tempo pracy całego zakładu, instytucji, utrudniające działalność w danej sferze produkcji, gospodarki	1. fragment systemu komunikacyjnego, który utrudnia ruch, swobodne przemieszczanie się czegoś, zwłaszcza pojazdów 2. odcinek pracy, dział produkcji hamujący tempo pracy całego zakładu, całej dziedziny produkcji	1. naturalne zwężenie drogi lub sztuczne ograniczenie ruchu 2. coś, co jest mało wydajne, hamuje działanie całego systemu zazw. produkcyjnego	1. – 2. o czymś, co stanowi element opóźniający pracę, powoduje opóźnienie zakończenia jakiegoś procesu
8. nie spuszczać, nie spuścić kogoś, czegoś z oka (oczu), nie spuścić oka (oczu) z czegoś, kogoś	1. nieustannie na kogoś, na coś patrzeć, ani na chwilę nie przestać kogoś, czegoś obserwować 2. pilnować kogoś, czegoś	1.2. uważnie obserwować kogoś, coś, pilnować kogoś, coś	1.2. pilnować, obserwować, kogoś, coś, nieustannie, patrzeć bez przerwy na kogoś, coś	—
9. nie wymyślić prochu	1. o kimś, kto w danej sytuacji nie robi nic nadzwyczajnego, bo to przerasta jego możliwości; o kimś, kto w swym działaniu nie jest oryginalny i odkrywczy 2. o kimś mało inteligentnym, niezbyt bystrym, ograniczonym	1. ktoś w danej sytuacji nie zrobi nic nadzwyczajnego, bo to przerasta jego możliwości 2. żartobliwie o kimś niezbyt bystrym, mało inteligentnym	1. w określonej sytuacji jest bezradny 2. pogard. jest mało inteligentny, ograniczony umysłowo	1. – 2. o kimś, kto jest mało błyskotliwy

Frazeologizm	Znaczenia			
	PSF-BDL	PSF-G	WSF-MN	SF-PWN
10. postawić na nogi	1. radykalnie polepszyć stan czegoś; podźwignąć z upadku; wspomóc, wesprzeć finansowo 2. skutecznie leczyć, przywracać siły, zdrowie; pokrzepić	—	1. – 2. posp. leczy 3. posp. pobudza kogoś, motywuje do działania; wspiera kogoś, pomaga zazw.finansowo, alarmuje	1. – 2. sprawić, sprawiać, że ktoś, coś odzyskuje dobrą formę; coś pomogło, pomaga komuś odzyskać dobrą formę
11. nie mieć głowy do czegoś	1. nie mieć czasu, ochoty czymś się zająć; nie móc w danym czasie skupić się na czymś, zrobić czegoś 2. (również w formie nie-zprzeczonej) nie przejawiać żadnych zainteresowań w jakimś kierunku, nie mieć predyspozycji, zdolności, smykałki do czegoś	1. – 2. –	1. ⟨czegoś⟩ posp. nie być skłonny do zajmowania się czymś; nie być czymś zainteresowanym; nie być w stanie o czymś myśleć 2. posp. nie mieć do czegoś zdolności, nie nadawać się do czegoś	1. nie móc poświęcić czemuś czasu, uwagi 2. –
12. bić po oczach, w oczy	1. być bardzo widocznym, wyróżniać się mocno spośród otoczenia 2. zwracać w wyraźny sposób uwagę, ujawniać swą oczywistość, być niezbitym dowodem czegoś	1. wyróżniać się spośród otoczenia, przyciągać uwagę, rzucać się w oczy 2. zwracać w wyraźny sposób uwagę, być oczywisty	1. „coś bije, wali po oczach, w oczy” posp. zwraca uwagę 2. – 3. „coś bije, wali po oczach, w oczy” posp. (światło) oślepia	1. coś się wyróżnia, zwraca uwagę, zwykle swym wyglądem, daje się łatwo zauważyć 2. –

Frazeologizm	Znaczenia			
	PSF-BDL	PSF-G	WSF-MN	SF-PWN
13. cierniowa droga	1. życie pełne udręczeń 2. trudności, przeciwnieństwa, przeszkody, jakie ktoś musi pokonywać w realizacji swoich zamierzeń	1. dążenie do celu pełne trudności i przeszkód 2. męczarnia, ciężkie przeżycia niewinnie cierpiących ludzi	1.2. książ. życie pełne udręczeń; trudności, przeszkody	1. życie pełne cierpień, udręczeń, sytuacje niosące wiele bolesnych przeżyć, wymagający wyrzeczeń i cierpliwości 2. nie
14. droga krzyżowa	1. życie pełne udręczeń 2. trudności, przeciwnieństwa, przeszkody, jakie ktoś musi pokonywać w realizacji swoich zamierzeń	1. męczarnia, ciężkie przeżycia niewinnie cierpiących ludzi 2. –	1. książ. życie pełne cierpień 2. – 3. szt. artystyczne przedstawianie etapów męki Chrystusa w postaci cyklu rzeźb, obrazów lub kaplic 4. katol. nabożeństwo polegające na rozpamiętywaniu kolejnych etapów męki Chrystusa i rozważaniu ich sensu	1. życie pełne cierpień, udręczeń, sytuacje niosące wiele bolesnych przeżyć, wymagający wyrzeczeń i cierpliwości 2. –
15. coś woła o pomstę do nieba	1. coś jest oburzające, godne potępienia, zasługuje na karę 2. coś jest w okropnym stanie, wywołuje zgrozę i oburzenie	1. coś wywołuje zgrozę, oburzenie, coś jest godne potępienia 2. –	—	1. coś jest oburzające, godne potępienia, kary 2. –

Frazeologizm	Znaczenia			
	PSF-BDL	PSF-G	WSF-MN	SF-PWN
16. mieć kogoś, coś na oku	<p>1. obserwować kogoś, coś, uważać na kogoś, na coś, pilnować kogoś, coś, czegoś, nadzorować kogoś, coś</p> <p>2. uczynić kogoś lub coś przedmiotem swoich zamierzeń, planów, osiągnięć; mieć kogoś, coś na widoku, na uwadze</p>	<p>1. bacznie obserwować kogoś, coś, pilnować kogoś, czegoś</p> <p>2. mieć kogoś, coś upatrzonego, wiązać z kimś, z czymś swoje plany</p>	<p>1. posp. obserwować, śledzić, nadzorować kogoś, coś, pilnować bacznie kogoś, coś</p> <p>2. posp. mieć kogoś, coś upatrzonego, wiązać z kimś, z czymś swoje plany, nadzieje</p>	<p>1. obserwować kogoś, coś, być ostrożnym, czujnym w stosunku do kogoś</p> <p>2. strzec, pilnować kogoś, czegoś, czuwać nad kimś</p>
17. rzucić, rzu- cić kogoś na kolana	<p>1. wywierać na kimś wielkie wrażenie, wprawiać kogoś w zachwyt</p> <p>2. (tylko dk) wykazać nad swoim przeciwnikiem (rywalem) druzgocą przewagę, pokonać go (w wielkim stylu)</p>	<p>1. (pot.) wywierać na kimś wielkie wrażenie, wzbudzać w kimś zachwyt</p> <p>2. tylko dk. pokonać kogoś, wykazać swoją przewagę nad kimś</p>	<p>1. wzmoc. jest zachwycające, doskonałe, nadzwyczajne</p> <p>2. pokonuje, zwycięża kogoś bezapelacyjnie</p> <p>3. wywołuje podziw</p> <p>4. sport. przewraca kogoś i w ten sposób zwycięża</p>	<p>1. wywrzeć na kimś wielkie wrażenie, wprawić kogoś w zachwyt</p> <p>2. wykazać nad swoim przeciwnikiem, rywalem druzgocą przewagę</p>
18. zawrócić ko- muś w głowie	<p>1. rozkochać kogoś w sobie, zbałamucić, oszołomić</p> <p>2. zdezorientować, wprowadzić zamęt w głowie, nabrać kogoś na pozory</p>	<p>1. wzbudzić w kimś uczucie, rozkochać kogoś w sobie</p> <p>2. zdezorientować kogoś, wprowadzić komuś zamęt w głowie</p>	<p>1. 2. książ. dezorientuje, oszałamia, odurza, upaja, bałamuci</p> <p>3. ktoś zawraca komuś w głowie książ. utrudnia myślenie</p> <p>4. powoduje zmianę poglądów, przekonań</p> <p>5. przeszkadza, zabiera niepotrzebnie czas; niepokoi; odwraca uwagę</p>	<p>1. wzbudzić w kimś uczucie do siebie</p> <p>2. zdezorientować kogoś, wprowadzić komuś zamęt w głowie</p>

Frazjeologizm	Znaczenia			
	PSF-BDL	PSF-G	WSF-MN	SF-PWN
19. lekką ręką	1. łatwo, bez wysiłku 2. bez zastanowienia, lekkomyślnie, bezpodstawnie	1. przysł. łatwo, bez wysiłku 2. zwykle o wydawaniu pieniędzy: bez zastanowienia, lekkomyślnie	1. – 2. posp. lekkomyślnie 3. posp. chętnie, nie skąpić	1. robić coś łatwo, bez wysiłku 2. robić coś lekkomyślnie, bez zastanowienia
20. machnąć ręką na coś, na kogoś	1. zrezygnować z czegoś, kogoś, uznać coś za stracone 2. przestać zwracać uwagę na kogoś, na coś, zlekceważyć	1. zrezygnować z czegoś, kogoś, uznać coś za stracone 2. przestać zwracać uwagę na kogoś, na coś, zlekceważyć	1. zrezygnować z czegoś, kogoś, uznać coś za stracone 2. przestać zwracać uwagę na kogoś, na coś, zlekceważyć 3. przywołać kogoś, coś; kiwać ręką	1. zrezygnować z kogoś, z czegoś, uznać coś za stracone 2. zlekceważyć kogoś, coś, przestać zwracać na kogoś, na coś uwagę
21. manna z nieba	1. cud; nieoczekiwany dar, zyski, dochody niespodziewane, niezasłużone, niezapracowane 2. o czymś upragnionym, pożądanym, potrzebnym, cennym	1. nieoczekiwany zysk, niezasłużony dar 2. –	1. – 2. – 3. coś, co przyszło łatwo, bez wysiłku 4. biblij. jadalny porost; pokarm zrzucany przez Jahwe Izraelitom wędrującym z Mojżeszem przez pustynię	1. – 2. – 3. nieoczekiwany zysk, niezasłużona korzyść
22. dać, dawać głowę	1. być całkowicie pewnym, przekonany, móc się o coś założyć 2. (tylko z czasownikiem dokonany) umrzeć, zginąć	1. być w pełni przekonany o czymś, móc się o coś założyć 2. –	1. być pewnym czegoś 2. tracić życie, ginąć z jakiegoś powodu, przyczyny zewnętrznej 3. dzień. stracić wysoką pozycję, znaczenie, zazwyczaj w polityce	1. – 2. – 3. zostać ściętym toporem, mieczem, itp.

Frazeologizm	Znaczenia			
	PSF-BDL	PSF-G	WSF-MN	SF-PWN
23. na ostatnich nogach	1. być bardzo zmęczonym, wyczerpanym 2. o kobiecie: być w ostat- nich dniach ciąży	1. pot. bardzo zmęczony, bez sił 2. –	1. być bardzo zmęczonym, wyczerpanym 2. być w końcowej fazie ciąż- y	1. o kimś bardzo zmęczo- nym, u kresu sił 2. –
24. dożyć na psy	1. zbiednieć, zubożeć, pod- upaść, stracić dawną reno- mę, klasę 2. podupaść moralnie	1. ulegać pogorszeniu pod względem prezentowanego poziomu, podupaść, bied- nieć 2. nie	1. $\langle$ ktos, coś $\rangle$ posp. pod- upada, traci reputację, re- nomę, klasę 2. $\langle$ ktos, coś $\rangle$ posp. bied- nieje	1. o stanie czegoś: pogor- szyć się, podupaść 2. o człowieku: wykołcić się
25. wisieć na włosku	1. coś jest zagrożone, coś jest w niebezpieczeństwie 2. coś złego może stać się w każdej chwili	1. coś jest zagrożone, znaj- duje się w niebezpieczeń- stwie 2. coś złego może stać się w każdej chwili	1. coś jest zagrożone, coś jest w niebezpieczeństwie 2. coś lada chwila może się stać, wydarzyć cos złego	1. coś jest zagrożone 2. coś lada chwila może się zdarzyć
26. dojść, docho- dzić do głosu	1. dać, dawać znać o sobie, ujawniać, przejawiać się, przejawić się 2. w rywalizacji sportowej: uzyskiwać przewagę, za- cząć górować nad przeciw- nikiem	1. ujawniać się, uzewnętrz- niać się 2. nie 3. zdobywać popularność; stawać się silnym	1. – 2. – 3. $\langle$ ktos $\rangle$ może zabrać głos, przemówić jako je- den z wielu; ma możliwość wypowiedzenia się 4. dzień. ma możliwość za- decydowania, wpłynięcia na coś	1. – 2. – 3. uzyskać możliwość wypo- wiedzenia się, zabrać głos, przemówić

Frazeologizm	Znaczenia			
	PSF-BDL	PSF-G	WSF-MN	SF-PWN
27. listek figowy	1. przysłona nagości 2. osłona czegoś, co z jakichś względów chciałoby się ukryć, nie ujawniać; przykrywka dla czegoś, parawan	1. – 2. osłona czegoś, co z jakichś względów chciałoby się ukryć lub czego nie chce się ujawniać	1. – 2. – 3. biblj. osłona wstydlivości; liść (figowca), którym Adam i Ewa osłonili swoją nagość po zjedzeniu zakazanego owocu	1. – 2. przykrywka, parawan dla czegoś, co z jakichś względów chciałoby się ukryć, czego nie chciałoby się ujawnić 3. skąpe ubranie słabo skrywające nagość
28. połamać (sobie) zęby na czymś	1. nie sprostać czemuś, potknąć się na czymś 2. napotkać niezwalzoną przeszkodę, trudność; zacięty opór	1.2. nie zdołać uporać się z czymś (rzadziej kimś), natrafić na skuteczny opór czegoś (kogoś)	1. nie sprostać komuś, czemuś 2. –	1. nie poradzić sobie z jakimś trudnym zadaniem 2. –
29. bić po oczach, w oczy	1. być bardzo widocznym, wyróżniać się mocno spośród otoczenia 2. zwracać w wyraźny sposób uwagę, ujawniać swą oczywistość, być niezbitym dowodem czegoś	1. wyróżniać się spośród otoczenia, przyciągać uwagę, rzucać się w oczy 2. zwracać w wyraźny sposób uwagę, być oczywisty	1. – 2. „coś bije, wali po oczach, w oczy” posp. zwraca uwagę 3. „coś bije, wali po oczach, w oczy” posp. (światło) oślepia	1. coś się wyróżnia, zwraca uwagę, zwykle swym wyglądem, daje się łatwo zauważyć 2. –
30. dostać, dostać w skórę	1. zostać przez życie boleśnie doświadczonym, doznawać jakichś przykrości, kłopotów; ponosić pewne ciężary 2. w rywalizacji sportowej zostać bezapelacyjnie pokonanym przez rywali, sromotnie przegrać	1. doznawać jakichś przykrości, kłopotów 2. zostać przez kogoś zbitym, zwyciężonym	1. – 2. przegrywać 3. być bitym, karany	1. – 2. – 3. zostać zbitym

Dla przejrzystości wykładu interpretację danych zawartych w tabeli ujmijemy w formie wniosków.

1. A zatem, po pierwsze, należy zauważyć, że z 60 znaczeń przypisanych w PSF-BDL 30 frazeologizmom tylko 13 powtarza się we wszystkich pozostałych zbiorach frazeologicznych. Chodzi tu o następujące sensy frazeologizmów: *popędzić komuś kota*: 'zmusić kogoś do opuszczenia jakiegoś miejsca, do ucieczki skądś; wypędzić' (PSF-BDL), 'pot. zmusić kogoś, aby wyniósł się skądś' (PSF-G), 'wyrzucić, przepędzić kogoś z jakiegoś miejsca' (SF-PWN), 'posp. zmusić kogoś do opuszczenia jakiegoś miejsca, wyrzucić, wypędzić kogoś' (WSF-MN); *z bożej łaski*: 'o kimś pod jakimś względem mało zdolnym, nie umiejącym czegoś robić; 'pożał się Boże' (PSF-BDL), 'przym. o człowieku godnym politowania, byle jaki, marny' (PSF-G), 'o osobie nie mającej fachowego przygotowania w danej dziedzinie, nieporadnie się czymś zajmującej' (SF-PWN), 'iron. amator, mało zdolny, bez talentu' (WSF-MN); *robić bokami*: 'mieć kłopoty finansowe' (PSF-BDL), 'mieć kłopoty finansowe, z trudem dawać sobie radę' (PSF-G), 'pot. mieć kłopoty finansowe, z trudem dawać sobie radę' (SF-PWN), posp. 'mieć kłopoty finansowe, z trudem sobie radzić' (WSF-MN); *wąskie gardło*: 'odcinek pracy, dział produkcji, gospodarki, jakieś urządzenie, środki, materiały itp. hamujące tempo pracy całego zakładu, instytucji, utrudniające działalność w danej sferze produkcji, gospodarki' (PSF-BDL), 'odcinek pracy, dział produkcji hamujący tempo pracy całego zakładu, całej dziedziny produkcji' (PSF-G), 'o czymś, co stanowi element opóźniający pracę, powoduje opóźnienie zakończenia jakiegoś procesu' (SF-PWN), 'coś, co jest mało wydajne, hamuje działanie całego systemu zazw. produkcyjnego' (WSF-MN); *nie wymyślić prochu*: 'o kimś mało inteligentnym, niezbyt byстрыm, ograniczonym' (PSF-BDL), 'żartobliwie o kimś niezbyt byстрыm, mało inteligentnym' (PSF-G), 'o kimś, kto jest mało błyskotliwy' (SF-PWN), 'pogard. jest mało inteligentny, ograniczony umysłowo' (WSF-MN); *bić po oczach, w oczy*: 'być bardzo widocznym, wyróżniać się mocno spośród otoczenia' (PSF-BDL), 'wyróżniać się spośród otoczenia, przyciągać uwagę, rzucać się w oczy' (PSF-G), 'coś się wyróżnia, zwraca uwagę, zwykle swym wyglądem, daje się łatwo zauważyć' (SF-PWN), 'coś bije, wali po oczach, w oczy, posp. zwraca uwagę' (WSF-MN); *droga krzyżowa*: 'życie pełne udręczeń' (PSF-BDL), 'męczarnia, ciężkie przeżycia niewinnie cierpiących ludzi' (PSF-G), 'życie pełne cierpień, udręczeń, sytuacje niosące wiele bolesnych przeżyć, wymagające wyrzeczeń i cierpliwości' (SF-PWN), 'książ. życie pełne cierpień'

(WSF-MN); *rzucić kogoś na kolana*: 'wywierać na kimś wielkie wrażenie, wprawiać kogoś w zachwyty' (PSF-BDL), '(pot.) wywierać na kimś wielkie wrażenie, wzbudzać w kimś zachwyty' (PSF-G), 'wywrzeć na kimś wielkie wrażenie, wprawić kogoś w zachwyty' (SF-PWN), 'wzmoc. jest zachwycające, doskonałe, nadzwyczajne' (WSF-MN); *machnąć ręką na coś, na kogoś*: 'zrezygnować z czegoś, kogoś, uznać coś za stracone' (PSF-BDL), 'zrezygnować z czegoś, kogoś, uznać coś za stracone' (PSF-G), 'zrezygnować z kogoś, z czegoś, uznać coś za stracone' (SF-PWN), 'zrezygnować z czegoś, kogoś, uznać coś za stracone' (WSF-MN); *manna z nieba*: 'cud; nieoczekiwany dar, zyski, dochody niespodziewane, niezasłużone, niezapracowane' (PSF-BDL), 'nieoczekiwany zysk, niezasłużony dar' (PSF-G), 'nieoczekiwany zysk, niezasłużona korzyść' (SF-PWN), 'coś, co przyszło łatwo, bez wysiłku' (WSF-MN); *na ostatnich nogach*: 'być bardzo zmęczonym, wyczerpanym' (PSF-BDL), 'pot. bardzo zmęczony, bez sił' (PSF-G), 'o kimś bardzo zmęczonym, u kresu sił' (SF-PWN), 'być bardzo zmęczonym, wyczerpanym' (WSF-MN); *wisiec na włosku*: 'coś jest zagrożone, coś jest w niebezpieczeństwie' (PSF-BDL), 'coś jest zagrożone, znajduje się w niebezpieczeństwie' (PSF-G), 'coś jest zagrożone' (SF-PWN), 'coś jest zagrożone, coś jest w niebezpieczeństwie' (WSF-MN); *wisiec na włosku*: 'coś złego może stać się w każdej chwili' (PSF-BDL), 'coś złego może stać się w każdej chwili' (PSF-G), 'coś lada chwila może się zdarzyć' (SF-PWN), 'coś lada chwila może się stać, może wydarzyć się coś złego' (WSF-MN).

Pozostałe sensory odnotowane w PSF-BDL w analizowanych zbiorach traktowane były różnie. Pojawiały się na przykład w jednym, dwóch słownikach, bądź nie były notowane wcale, przy czym tylko 4 znaczenia odnotowane przez PSF-BDL zgodnie nie pojawiły we wszystkich trzech pozostałych zbiorach. Chodzi mianowicie o sensory następujących frazeologizmów: *droga krzyżowa* 'trudności, przeciwności, przeszkody, jakie ktoś musi pokonywać w realizacji swoich zamierzeń', *manna z nieba* 'o czymś upragnionym, pożądanym, potrzebnym, cennym', *dojść, dochodzić do głosu* 'w rywalizacji sportowej: uzyskiwać przewagę, zacząć mówić nad przeciwnikiem' i *listek figowy* 'przysłona nagości'.

2. Po drugie, najwięcej wspólnych znaczeń z PSF-BDL odnotował PSF-G – łącznie 38. Są to – między innymi – sensory następujących frazeologizmów: *przewrócić, przewracać, wyrzucić, wyrzucić do góry nogami* 'szukając czegoś, bałaganić', oraz ten sam związek w drugim znaczeniu: *przewrócić, przewracać, wyrzucić, wyrzucić do góry nogami* 'zmienić

coś gwałtownie i nie do poznania; obalić dotychczasowy porządek rzeczy', *od Annasza do Kajfasza* '(w połączeniu z czasownikiem nachodzić się, chodzić) być kierowanym do różnych osób, instytucji, urzędów, bez uzyskania pomocy w załatwieniu sprawy, rezultatu: być zbywanym', *popędzić komuś kota* 'zmusić kogoś do opuszczenia jakiegoś miejsca, do ucieczki skądś; wypędzić, przegnać kogoś skądś', 'przestraszyć kogoś, dokuczyć, dopiec mu', *pokazać lwi pazur* 'o autorze dzieła, w którym w pełni ujawnił swój talent', *z bożej łaski* 'o kimś pod jakimś względem mało zdolnym, nie umiejącym czegoś robić; *robić bokami* 'mieć kłopoty finansowe', *wąskie gardło* 'część drogi, ulicy, arterii komunikacyjnej-hamującej ruch, swobodny przepływ pojazdów', 'odcinek pracy, dział produkcji, gospodarki, jakieś urządzenie, środki, materiały itp. hamujące tempo pracy całego zakładu, instytucji, utrudniające działalność w danej sferze produkcji, gospodarki', *nie wymyślić prochu* 'o kimś, kto w danej sytuacji nie robi nic nadzwyczajnego, bo to przerasta jego możliwości; o kimś, kto w swym działaniu nie jest oryginalny i odkrywczy', 'o kimś mało inteligentnym, niezbyt bystrym, ograniczonym'; *bić po oczach* 'w oczy być bardzo widocznym, wyróżniać się mocno spośród otoczenia', 'zwracać w wyraźny sposób uwagę, ujawniać swą oczywistość, być niezbitym dowodem czegoś'; *cierniowa droga* 'życie pełne udręczeń', 'trudności, przeciwieństwa, przeszkody, jakie ktoś musi pokonywać w realizacji swoich zamierzeń'; *droga krzyżowa* 'życie pełne udręczeń'; *coś woła o pomstę do nieba* 'coś jest oburzające, godne potępienia, zasługuje na karę'; *mieć kogoś, coś na oku* 'obserwować kogoś, coś, uważać na kogoś, na coś, pilnować kogoś, coś, czegoś, nadzorować kogoś, coś', 'uczynić kogoś lub coś przedmiotem swoich zamierzeń, planów, osiągnięć; mieć kogoś, coś na widoku, na uwadze'; *rzucić, rzucić kogoś na kolana* 'wywierać na kimś wielkie wrażenie, wprawić kogoś w zachwyty', '(tylko dk) wykazać nad swoim przeciwnikiem (rywalem) druzgocąca przewagę, pokonać go (w wielkim stylu)'; *zawrócić komuś w głowie* 'rozkochać kogoś w sobie, zbałamucić, oszołomić', *lekką ręką* 'łatwo, bez wysiłku', 'bez zastanowienia, lekkomyślnie, bezpodstawnie'; *machnąć ręką na coś, na kogoś* 'zrezygnować z czegoś, kogoś, uznać coś za stracone', 'przestać zwracać uwagę na kogoś, na coś, zlekceważyć'; *manna z nieba* 'cud, nieoczekiwany dar, zyski, dochody niespodziewane, niezasłużone, niezapracowane'; *dać, dawać głowę* 'być całkowicie pewnym, przekonanym, móc się o coś założyć'; *na ostatnich nogach* 'być bardzo zmęczonym, wyczerpanym'; *zejść, schodzić na psy* 'zbiednieć, zubożeć, podupaść, stracić dawną renomę, klasę'; *wisieć na włosku*: 'coś jest zagrożone,

coś jest w niebezpieczeństwie’, ‘coś złego może stać się w każdej chwili’; *dojść, dochodzić do głosu* ‘dać, dawać znać o sobie, ujawniać, przejawiać się, przejawiać się’; *listek figowy* ‘osłona czegoś, co z jakichś względów chciałoby się ukryć, nie ujawniać; przykrywka dla czegoś, parawan’; *bić po oczach, w oczy* ‘być bardzo widocznym, wyróżniać się mocno spośród otoczenia’, ‘zwracać w wyraźny sposób uwagę, ujawniać swą oczywistość, być niezbitym dowodem czegoś’; *dostać, dostawać w skórę* ‘zostać przez życie boleśnie doświadczonym, doznawać jakichś przykrości, kłopotów; ponosić pewne ciężary’.

WSF-MN odnotował 34 wspólne z PSF-BDL znaczenia, na przykład: *przewrócić, przewracać, wyrzucić, wyrzucić do góry nogami* ‘szukając czegoś, bałaganić’; *od Annasza do Kajfasza* ‘(w połączeniu z czasownikiem odsyłać) kierować kogoś do różnych osób, instytucji, urzędów, nie pomagając w załatwieniu sprawy, zbywać kogoś’; *popędzić kogoś kota* ‘zmusić kogoś do opuszczenia jakiegoś miejsca, do ucieczki skądś; wypędzić, przegnać kogoś skądś’, ‘przestraszyć kogoś, dokuczyć, dopiec mu’; *z bożej łaski* ‘o kimś pod jakimś względem mało zdolnym, nie umiejącym czegoś robić; „pożal się Boże”’; *robić bokami* ‘mieć kłopoty finansowe’, ‘być zmęczonym’; *wąskie gardło* ‘część drogi, ulicy, arterii komunikacyjnej-hamującej ruch, swobodny przepływ pojazdów’, ‘odcinek pracy, dział produkcji, gospodarki, jakieś urządzenia, środki, materiały itp. hamujące tempo pracy całego zakładu, instytucji, utrudniające działalność w danej sferze produkcji, gospodarki’; *nie wymyślić prochu* ‘o kimś, kto w danej sytuacji nie robi nic nadzwyczajnego, bo to przerasta jego możliwości; o kimś, kto w swym działaniu nie jest oryginalny i odkrywczy’, ‘o kimś mało inteligentnym, niezbyt bystrym, ograniczonym’; *postawić na nogi* ‘skutecznie leczyć, przywracać siły, zdrowie; pokrzepić’; *nie mieć głowy do czegoś* ‘nie mieć czasu, ochoty czymś się zając; nie móc w danym czasie skupić się na czymś, zrobić czegoś’, ‘(również w formie niezaprzeczonej) nie przejawiać żadnych zainteresowań w jakimś kierunku, nie mieć predyspozycji, zdolności, smykałki do czegoś’, *bić po oczach, w oczy* ‘być bardzo widocznym, wyróżniać się mocno spośród otoczenia’, *droga krzyżowa* ‘życie pełne udręczeń’, *mieć kogoś, coś na oku* ‘obserwować kogoś, coś, uważać na kogoś, na coś, pilnować kogoś, coś, czegoś, nadzorować kogoś, coś’, ‘uczynić kogoś lub coś przedmiotem swoich zamierzeń, planów, osiągnąć; mieć kogoś, coś na widoku, na uwadze’; *rzucić, rzucić kogoś na kolana* ‘wywierając na kimś wielkie wrażenie, wprawiać kogoś w zachwyty’, ‘(tylko dk) wykazać nad swoim przeciwnikiem (rywalem) druzgocąca przewagę, po-

konać go (w wielkim stylu)'; *zawrócić komuś w głowie* 'zdezorientować, wprowadzić zamęt w głowie, nabrać kogoś na pozory'; *lekką ręką* 'bez zastanowienia, lekkomyślnie, bezpodstawnie'; *machnąć ręką na coś, na kogoś*: 'zrezygnować z czegoś, kogoś, uznać coś za stracone', 'przestać zwracać uwagę na kogoś, na coś, zlekceważyć'; *manna z nieba* 'cud; nieoczekiwany dar, zyski, dochody niespodziewane, niezasłużone, niezapracowane'; *dać, dawać głowę* 'być całkowicie pewnym, przekonanym, móc się o coś założyć', '(tylko z czasownikiem dokonanym) umrzeć, zginąć'; *na ostatnich nogach* 'być bardzo zmęczonym, wyczerpanym', 'o kobiecie: być w ostatnich dniach ciąży'; *wisiec na włosku* 'coś jest zagrożone, coś jest w niebezpieczeństwie', 'coś złego może stać się w każdej chwili'; *połamać (sobie) zęby na czymś* 'nie sprostać czemuś, potknąć się na czymś'; *bić po oczach, w oczy* 'zwracać w wyraźny sposób uwagę, ujawniać swą oczywistość, być niezbitym dowodem czegoś'; *dostać, dostawać w skórę* 'w rywalizacji sportowej: zostać bezapelacyjnie pokonanym przez rywali, sromotnie przegrać'.

SF-PWN ma natomiast 30 wspólnych z PSF-BDL znaczeń, ich przykłady to: *od Annasza do Kajfasza* '(w połączeniu z czasownikiem nachodzić się, chodzić) być kierowanym do różnych osób, instytucji, urzędów, bez uzyskania pomocy w załatwieniu sprawy, rezultatu: być zbywanym'; *popędzić komuś kota*: 'wyrzucić, przepędzić kogoś z jakiegoś miejsca'; *z bożej łaski* 'o kimś utalentowanym, bardzo zdolnym, wybitnym', 'o kimś pod jakimś względem mało zdolnym, nie umiejącym czegoś robić; 'pożal się Boże'; *robić bokami* 'pot. mieć kłopoty finansowe, z trudem dawać sobie radę'; *wąskie gardło* 'odcinek pracy, dział produkcji, gospodarki, jakieś urządzenie, środki, materiały itp. hamujące tempo pracy całego zakładu, instytucji, utrudniające działalność w danej sferze produkcji, gospodarki'; *nie wymyślić prochu* 'o kimś mało inteligentnym, niezbyt bystrym, ograniczonym'; *postawić na nogi* 'skutecznie leczyć, przywracać siły, zdrowie; pokrzepić'; *nie mieć głowy do czegoś* 'nie mieć czasu, ochoty czymś się zając; nie móc w danym czasie skupić się na czymś, zrobić czegoś'; *bić po oczach, w oczy* 'być bardzo widocznym, wyróżniać się mocno spośród otoczenia'; *cierniowa droga* 'życie pełne udręczeń'; *droga krzyżowa* 'życie pełne udręczeń'; *coś woła o pomstę do nieba* 'coś jest oburzające, godne potępienia, zasługuje na karę'; *rzucać, rzucić kogoś na kolana* 'wywierać na kimś wielkie wrażenie, wprawiać kogoś w zachwyt', '(tylko dk) wykazać nad swoim przeciwnikiem (rywalem) druzgocąca przewagę, pokonać go (w wielkim stylu)'; *zawrócić komuś w głowie* 'rozkochać kogoś w sobie, zbałamucić,

oszołomić', 'zdezorientować, wprowadzić zamęt w głowie, nabrać kogoś na pozory'; *lekką ręką* 'łatwo, bez wysiłku', 'bez zastanowienia, lekkomyślnie, bezpodstawnie'; *machnąć ręką na coś, na kogoś* 'zrezygnować z czegoś, kogoś, uznać coś za stracone', 'przestać zwracać uwagę na kogoś, na coś, zlekceważyć'; *manna z nieba* 'cud; nieoczekiwany dar, zyski, dochody niespodziewane, niezasłużone, niezapracowane'; *na ostatnich nogach* 'być bardzo zmęczonym, wyczerpanym'; *zejść, schodzić na psy* 'zbiednieć, zubożeć, podupaść, stracić dawną renomę, klasę', 'podupaść moralnie'; *wisieć na włosku* 'coś jest zagrożone, coś jest w niebezpieczeństwie', 'coś złego może stać się w każdej chwili'; *listek figowy* 'osłona czegoś, co z jakichś względów chciałoby się ukryć, nie ujawniać; przykrywka dla czegoś, parawan'; *połamać (sobie) zęby na czymś* 'nie sprostać czemuś, potknąć się na czymś'; *bić po oczach, w oczy* 'być bardzo widocznym, wyróżniać się mocno spośród otoczenia'.

3. Po trzecie, w porównaniu z PSF-BDL pozostałe zbiory frazeologiczne pewną część znaczeń analizowanych frazeologizmów traktują swoiście, co w szczególności przybiera czworaką postać. **Jedno znaczenie rejestrowane w PSF-BDL w innych zbiorach rozbijane jest na dwa znaczenia**; przykładem może być zwrot *mieć kogoś, coś na oku*, który według PSF-BDL oznacza między innymi: 'obserwować kogoś, coś, uważać na kogoś, na coś, pilnować kogoś, coś, czegoś, nadzorować kogoś, coś', a według WSF-MN ma dwa następujące znaczenia: 1. 'obserwować kogoś, coś, być ostrożnym, czujnym w stosunku do kogoś' i 2. 'strzec, pilnować kogoś, czegoś, czuwać nad kimś'. Drugi analogiczny przykład to frazeologizm *zejść, schodzić na psy*, któremu PSF-BDL przypisuje między innymi znaczenia: 'zbiednieć, zubożeć, podupaść, stracić dawną renomę, klasę', a który – według WSF-MN – oznacza odpowiednio: po pierwsze 1. '⟨ktoś, coś⟩ posp. podupada, traci reputację, renomę, klasę' i – po drugie – 2. '⟨ktoś, coś⟩ posp. biednieje' (WSF-MN). **Dwa znaczenia rejestrowane w PSF-BDL w innych zbiorach ujmowane są w jedno, traktowane jako odcienie znaczeniowe**; przykładem może być zwrot *nie spuszczać, nie spuścić kogoś, czegoś z oka (oczu), nie spuścić oka (oczu) z czegoś, kogoś*, któremu PSF-BDL przypisał dwa znaczenia, a mianowicie: 1. 'nieustannie na kogoś, na coś patrzeć, ani na chwilę nie przestać kogoś, czegoś obserwować' i 2. 'pilnować kogoś, czegoś'. Oba sensy, zarejestrowane w PSF-BDL jako samodzielne, w PSF-G i WSF-MN ujęte zostały łącznie i oddane za pomocą następujących definicji: 'uważnie obserwować kogoś, coś, pilnować kogoś, coś' – w PSF-G, i 'pilnować, obserwować, ko-

gość, coś, nieustannie, patrzeć bez przerwy na kogoś, coś' – w WSF-MN. Z podobną sytuacją mamy do czynienia w przypadku wyrażenia *cierniowa droga*: PSF-BDL przypisuje mu dwa następujące sensy: 1. 'życie pełne udręczeń' i 2. 'trudności, przeciwieństwa, przeszkody, jakie ktoś musi pokonywać w realizacji swoich zamierzeń'. WSF-MN ujmuje oba te sensy łącznie i oddaje za pomocą następującej definicji: 'książ. życie pełne udręczeń; trudności, przeszkody' (WSF-MN). I jeszcze jeden przykład: zwrot *połamać (sobie) zęby na czymś*, ujęty w PSF-BDL jako polisemantyczny o dwóch znaczeniach: 1. 'nie sprostać czemuś, potknąć się na czymś' i 2. 'napotkać niezwalczoną przeszkodę, trudność; zacięty opór', a w PSF-G traktowany jako monosemiczny, oznaczający: 'nie zdołać uporać się z czymś (rzadziej kimś), natrafić na skuteczny opór czegoś (kogoś)'. **Trzecia wyróżniona przez nas sytuacja polega na tym, że odnotowane w PSF-BDL dość ogólne znaczenie frazeologizmu w innych zbiorach podlega zawężeniu**, czego wyrazistym przykładem może być zwrot: *dać, dawać głowę opatrzony* w PSF-BDL definicją '(tylko z czasownikiem dokonanym) umrzeć, zginąć', a w SF-PWN objaśniony jako 'zostać ściętym toporem, mieczem, itp.'. Analogicznie wyrażenie *z bożej łaski* – w PSF-BDL zdefiniowane jako 'o kimś utalentowanym, bardzo zdolnym, wybitnym', a WSF-MN doprecyzowane: 'książ. osoba utalentowana, choć niewykształcona'. **Ostatni, czwarty przypadek ma miejsce wówczas, gdy wyspecjalizowanemu znaczeniu zawartemu w PSF-BDL w pozostałych zbiorach odpowiadają definicje o charakterze ogólniejszym**: charakterystyczny przykład to zwrot *pokazać lwi pazur*, objaśniany przez PSF-BDL jako: 'o autorze dzieła, w którym w pełni ujawnił swój talent', który PSF-G i SF PWN definiują odpowiednio jako: 'ujawnić swój talent lub swoje duże możliwości (zwykle w jakiejś szczególnej sytuacji)' (PSF-G) i 'wielki talent' (SF-PWN). Inny przykład to zwrot *dostać, dostawać w skórę* według PSF-BDL oznaczający między innymi 'w rywalizacji sportowej: zostać bezapelacyjnie pokonanym przez rywala, sromotnie przegrać', a według PSF-G niosący sens ogólniejszy: 'zostać przez kogoś zbitym, zwyciężonym' (PSF-G).

4. Kolejny, czwarty już wniosek wypływający z analizy danych zawartych w prezentowanej tabeli to spostrzeżenie, że oprócz zarejestrowanych w PSF-BDL znaczeń analizowanych frazeologizmów pozostałe brane tutaj po uwagę zbiory frazeologiczne odnotowują również inne, nienotowane w PSF-BDL znaczenia. Najwięcej takich znaczeń podaje WSF-MN 21 i są to – między innymi – następujące treści przypisane odpowiednio fraze-

ologizmom: *przewrócić, przewracać, wyrzucić, wyrzacać do góry nogami* 'na odwrót, na opak', *popędzić komuś kota* 'zmusić kogoś do działania', *robić bokami* '(zwierzę) biec szeroko; zarzucać tułowiem, brzuchem', *postawić na nogi* 'pobudza kogoś, motywuje do działania; wspiera kogoś, pomaga (zazw. finansowo), alarmuje', *bić po oczach, w oczy* 'coś bije, wali po oczach, w oczy, posp. (światło) oślepia', *droga krzyżowa* 'szt. artystyczne przedstawianie etapów męki Chrystusa w postaci cyklu rzeźb, obrazów lub kaplic' i 'katol. nabożeństwo polegające na rozpamiętywaniu kolejnych etapów męki Chrystusa i rozważaniu ich sensu', *rzucić, rzucić kogoś na kolana* 'wywołuje podziw' i 'sport. przewraca kogoś i w ten sposób zwycięża', *zawrócić komuś w głowie* 'powoduje zmianę poglądów, przekonań', i 'przeszkadza, zabiera niepotrzebnie czas; niepokoi; odwraca uwagę', *lekką ręką* 'posp. chętnie, nie skąpić', *machnąć ręką na coś, na kogoś* 'przywołać kogoś, coś; kiwać ręką', *manna z nieba* 'biblij. jadalny porost; pokarm zrzucający przez Jahwe Izraelitom wędrującym z Mojżeszem przez pustynię', *dojść, dochodzić do głosu* '(ktoś) może zabrać głos, przemówić jako jeden z wielu; ma możliwość wypowiedzenia się' i 'dzien. ma możliwość zadecydowania, wpłynięcia na coś', *listek figowy* 'biblij. osłona wstydlivości; liść (figowca), którym Adam i Ewa osłonili swoją nagość po zjedzeniu zakazanego owocu', *bić po oczach, w oczy* '„coś bije, wali po oczach, w oczy” posp. (światło) oślepia', *dostać, dostawać w skórę* 'być bitym, karany'.

SF-PWN rejestruje tylko 6 nienotowanych w PSF-BDL znaczeń: *przewrócić, przewracać, wyrzucić, wyrzacać do góry nogami* 'górną częścią do dołu', *popędzić komuś kota* 'zmusić kogoś do wysiłku, do zrobienia czegoś', *robić bokami* 'o zwierzętach: oddychać gwałtownie, głęboko wskutek zmęczenia', *dojść, dochodzić do głosu* 'uzyskać możliwość wypowiedzenia się, zabrać głos, przemówić', *listek figowy* 'skąpe ubranie słabo skrywające nagość', *dostać, dostawać w skórę* 'zostać zbitym'.

PSF-G natomiast podaje tylko 2 nierejestrowane w PSF-BDL znaczenia: *dojść, dochodzić do głosu* 'zdobywać popularność; stawać się silnym' i *robić bokami* 'o zwierzętach: ciężko oddychać z powodu silnego zmęczenia'.

5. Po piąte, największym stopniem polisemii charakteryzuje się WSF-MN: 28 związkom frazeologicznym przypisuje łącznie 61 znaczeń (1 związek = 2,19 znaczeń). Umiarkowana polisemia cechuje frazeologizmy odnotowane w PSF-G: 28 frazeologizmom przypisano 44 znaczenia (1 związek = 1,57 znaczeń). Najmniejszym stopniem polisemii charaktery-

zuje się SF-PWN: 29 frazeologizmom przypisano 40 znaczeń (1 związek = 1,38 znaczeń). Z tego też powodu frazeologizmy opatrzone w PSF-BDL dwoma znaczeniami w WSF-MN rejestrują po dwa, a czasem nawet po trzy i cztery znaczenia. W pozostałych słownikach polisemia jest znacznie mniejsza, ograniczona tylko do dwóch znaczeń, a często zastąpiona monosemią, czego przykładem są jednostki: *od Annasza do Kajfasza*, wyrażenie traktowane w PSF-G jako jednoznaczne, oznaczające ‘chodzić od jednego urzędu (człowieka) do drugiego bez rezultatu’, *pokazać lwi pazur* – zwrot uznany przez PSF-G za związek monosemantyczny, oddający sens: ‘wielki talent dający się dostrzec w jakimś szczególe’ czy wyrażenie *wąskie gardło*, któremu w SF PWN przypisano tylko jedno znaczenie, a mianowicie ‘o czymś, co stanowi element opóźniający pracę, powoduje opóźnienie zakończenia jakiegoś procesu’.

5. Ostatni, szósty wniosek dotyczy nie poszczególnych znaczeń analizowanych frazeologizmów, lecz samych jednostek frazeologicznych uznanych przez PSF-BDL za związki polisemantyczne o określonych znaczeniach. Z tych badanych przez nas 30 frazeologizmów tylko jeden funkcjonuje identycznie we wszystkich pozostałych słownikach, a mianowicie zwrot *wisiec na włosku* oznaczający według PSF-BDL – po pierwsze – ‘coś jest zagrożone, coś jest w niebezpieczeństwie’ i – po drugie – ‘coś złego może stać się w każdej chwili’. Analogiczne definicje, choć ujęte w różne formuły odnajdujemy i w PSF-G, i w WSF-MN, i w SF PWN: ‘coś jest zagrożone, znajduje się w niebezpieczeństwie’ (PSF-G), ‘coś złego może stać się w każdej chwili’ (PSF-G), ‘coś jest zagrożone, coś jest w niebezpieczeństwie’ (WSF-MN), ‘coś lada chwila może się stać, wydarzyć coś złego’ (WSF-MN), ‘coś jest zagrożone’ (SF-PWN), ‘coś lada chwila może się zdarzyć’ (SF-PWN). Pozostałe frazeologizmy są – jak starałyśmy się to pokazać – pod względem znaczeniowym w analizowanych zbiorach traktowane w sposób zróżnicowany.

Przeprowadzone w artykule rozważania przekonują z jednej strony o zaniedbaniu przez językoznawców problematyki frazeologicznej polisemii, z drugiej o złożoności tego zjawiska i trudnościach w jego badaniu. Analizy frazeologicznej polisemii na pewno nie ułatwia praktyka leksykograficzna, która opisywane zagadnienie dodatkowo komplikuje i poprzez stosowanie definicji z trudem często porównywalnych, i poprzez wprowadzanie do słowników frazeologicznych jednostek niebędących frazeologizmami (na przykład terminów), i poprzez rejestrowanie znaczeń literalnych, niefrazeologicznych.

**POLYSEMY OF IDIOMATIC EXPRESSIONS FROM CONTEMPORARY
LEXICOGRAPHIC PRACTICE PERSPECTIVE****Summary**

The subject of research presented in the paper were issues concerning polysemy of idiomatic expressions, analyzing from contemporary lexicographic practice perspective. Comparing 30 idiomatic expressions that in *Concise dictionary on Polish idiomatic expressions* written by S. Bąba, G. Dziamska, J. Liberek were recognized as polysemantic with three different contemporary dictionaries proved that there was huge latitude and chaos in this subject. In three analyzing dictionaries only one idiomatic expression was interpreted identically. Number and quality of meanings of the rest idiomatic expressions were interpreted variously.